

Hijab: Trussel eller menneskerett?

*Dere Adams barn, Vi har gitt dere klær til å dekke nakenhet, og til pynt.
Men fromhetens drakt er bedre.*

Koranen, sure 7,26

Debatten om bruk av hijab (skaut) har gått høyt både i Norge og andre land. Mens bruken er blitt forbudt i skoler i Frankrike, har amerikanske føderale myndigheter forsvart ei skolejentes rett til å bruke hijab.

Striden om dette hodeplagget er et uttrykk for noen av dilemmaene som oppstår i flerkulturelle land. Våre tradisjonelle homogene samfunn blir stilt overfor nye problemstillinger og utfordringer. Bruken av hijab blir på den ene siden sett på som kvinnekriminering og tvang overfor barn, og som uønsket islamsk fundamentalisme. På den annen side vises det til enkeltindividets religions- og ytringsfrihet, samt foreldrenes rett til å bestemme over oppdragelse av sine egne barn.

Sløret er ingen islamsk oppfinnelse. Det vil være riktigere å si at muslimske samfunn viderefører en skikk med dype røtter i Midtøsten. Allerede to tusen år før Kristus var sløret et tydelig og synlig tegn på sosial status og anstendighet; Assyrisk lov påla gifte kvinner å bære slør, og både slavinne og prostituerte kunne idømmes piskestraff hvis de formastet seg til å etterligne sine respekterte medsøstere. Gammelpersisk og gresk ritual foreskrev hodeslør, og også den gifte, dydige romerske matrone var tilslørt.

Sammenligner vi Den hebraiske bibel, Det nye testamentet og Koranen, er det faktisk Det nye testamentet som har det klareste slørpåbudet. Som et tegn på underordning "skal kvinnen, for englenes skyld, dekke sitt hode". For, sier Paulus, "hvis en kvinne ikke bærer slør, kan hun like godt også klippe håret. Men er det en skam for en kvinne å få håret klippet av eller barbert, da får hun da også dekke det til" (1. Kor. 11,6). Dette slørpåbudet, som Paulus formulerte det, ble tolket bokstavelig i tidlig kristen tid.

Slørskikken ble islamisert i løpet av 700- og 800-tallet. Tanken om at kvinner og menn skulle holdes adskilt i det offentlige rom og at deres samvær skulle begrenses, hadde forbilder i bysantinsk kultur, men ble nå begrunnet med utgangspunkt i Koranen og profeten sunna, hans tradisjon.

Hvis man skal trekke tråder inn i moderne historie, så kan man se på koloniseringen hvor Storbritannia la under seg Egypt i 1882. Da de gjorde dette argumenterte de bestemt med at dette var nødvendig for å frigjøre kvinner. Kvinnene gikk, ifølge britene, med en yachmac. Dvs. en tungt tilslørt kvinne hvor bare øynene og brystene var synlige. Hovedargument var selvsagt at Egypt var et underutviklet land med behov for britisk ledelse. Men kvinnes situasjon ble erklært å være en av hovedårsakene til underutviklingen. Botemidlet var derfor britiskregissert kvinnefrigjøring. Sløret ble oppfattet som det overordnede symbolet på kvinnes tragiske og umoralske liv. Egyptiske kvinner ble oppfordret til å la seg inspirere av de "frie, kultiverte og moralske" britiske kvinner og kaste sløret. Denne framstillingen av kvinner ble i politisk sammenheng brukt for å legitimere koloniseringen.

I 1936 forbød for eksempel Reza Shah sløret i Iran; kvinnene skulle moderniseres gjennom europeisk klesdrakt. Politiet ble utstyrt med en type fiskestenger som skulle vippe sløret av opposisjonelle kvinner. Dette vakte reaksjoner som bidro til at sløret ble et sentralt symbol på politisk motstand, hvilket ble særlig tydelig forut for revolusjonen i 1979.

Det arabiske ordet *hijab*, som kommer av *hajaba* (å skjule - å gjemme), brukes om alle former for slør og forheng som skjuler en person eller gjenstand. I Koranen omtales hijab først og fremst som segregasjon, ikke til hodeplagg eller drakt. I hele Koranen brukes ordet bare syv ganger, men allikevel er dette nok for å få frem en rekke nyanser: På den ytterste dag skiller et hijab de frelste fra de fortapte (sure 7,46); Gud taler til menneske kun gjennom åpenbaringer eller "fra bak et slør (hijab)" (sure, 42,51), og de vantro sier at "våre hjerter er tilslørt" (sure 41,5). Videre viser hijab til sløret eller forhenget som Maria, Jesu mor, skjulte seg bak: "Hun trakk seg tilbake fra sin familie til et sted i øst, og anla slør fremfor dem", som det heter i sure 19. 16-17. Ordet brukes også om forhenget som skulle beskytte profetens nærmeste: "Når dere anmoder profetens hustruer om noe, så gjør det bak et forheng" (sure 33,53).

Ordet hijab har altså en stor assosiasjonsfylde, og teologer og andre tolket etter hvert disse hijab- versene i retninger som verken har med forheng eller påkledning å gjøre. I de få versene i Koranen som omhandler sømmelighet og påkledning, brukes helt andre ord enn hijab. Det står heller ikke direkte uttrykt at nettopp hodeplagg er påbudt, men de tradisjonelle kommentarene tar det for gitt.

Den franske nasjonalforsamlingen vedtok 10.februar 2004 med stort flertall lovforbudet mot at elever bærer markante religiøse symboler og plagg i skolen. Lovforbudet ble signert av president Chirac etter vedtaket i Senatet i mars, og trådte i kraft ved skoleårets start høsten 2004. Dermed blir det forbudt for muslimske jenter å gå med skaut (hijab), og jødiske gutter kan ikke lenger bære sin lille kalott (kipa) på skolen. Mindre smykker med religiøse symboler er dog fortsatt tillatt. Kristne elever som ønsker det kan dermed gå med små kors rundt halsen. Riktignok rammer lovforbudet også kristne elever som bærer "store kors". Men hittil finnes det ingen eksempler på elever som har gått med slike "store" kors rundt halsen. Det er dermed først og fremst muslimske jenter, jødiske og hinduistiske gutter som vedrøres av vedtaket.

Den nye bestemmelsen følger anbefalingen fra kommisjonen som 11.desember 2003 leverte Jaques Chirac en anbefaling om et religionsnøytralt lovforbud. Stasikommisjonen (ledet av Bernard Stasi) la i sin sluttrapport *Laïcité et République* fram flere forslag til hvordan det franske prinsippet om *laïcité* (direkte oversatt: verdslighet) kunne sikres større gjennomslag på ulike punkter. For eksempel foreslo kommisjonen at det skulle innføres feriedager på skolen også knyttet til andre religioners høytider enn den kristne. Men det er forslaget om forbud av "iøynefallende" religiøse plagg og symboler som er det eneste Chirac har fulgt opp gjennom det nye lovforbudet. Chirac henviser til tradisjonsargumenter, fellesverdier og fransk nasjonal identitet som mest sentrale begrunnelser for lovforbudet. Det er den franske republikkens "laïcité- tradisjon", og de verdier *laïcité*- prinsippet representerer, som brukes som hovedargument for lovforbudet. Jaques Chirac sa i sin tale den 17. desember 2003 at *laïcité* er en av republikkens "grunnsteiner" som er "innskrevet i våre tradisjoner". *Laïcité* står "i sentrum for vår republikanske identitet", for "våre felles verdier" og for "vår særegenhet som nasjon, fortsetter han. En felles oppslutning om *laïcité* er "en grunnleggende forutsetning for den sosiale fred og nasjonale integrasjon". I talen den 17. desember sa Chirac at det også bør innføres et generelt forbud mot å bære åpenbare religiøse tegn på arbeidsplassen, i offentlig- så vel som privat sektor.

Chirac viser tydelig hva laïcité- prinsippet betyr for den franske nasjonale selvforståelsen og samhörigheten. Laïcité -prinsippet har lenge vært en sentral del av den franske stats identitet, men kan tolkes ulikt.

Den franske grunnloven slår fast at staten er "laïque" (kan oversettes med "sekulær" eller "livssynsnøytral") uten at noen betegnelse er fullt ut dekkende. Når laïcité- prinsippet i den politiske debatten fremstår som en nasjonal verdi og identitetsmarkør, får det ideologiske trekk. Det kan dermed være grunnlag for termen "sekularisme" for å understreke denne normative og ideologiske siden av laïcité- prinsippet. Paradoksalt nok kan det se ut til at det prinsippet som på en side skal sikre statlig nøytralitet i forhold til spesielle tradisjoner, utvikler seg til i seg selv å bli en tradisjon som skal fremmes og bidra til utvikling av nasjonal identitet. Sentrale politikere har i den senere tid tatt til orde for å fremme denne siden ved den franske "republikanske identitet", gjennom undervisning i laïcité som eget verdiprogram i skolen. Det er også fremmet forslag om å innføre en egen "laïcité- dag" i skolen, som skal brukes til å feire landets sekulære tradisjoner.

I juridisk sammenheng vektlegger laïcité- begrepet et mer eller mindre skille mellom religion og stat. Den franske forståelsen av separasjon mellom stat og religion innebærer også at ingen religion skal få støtte av staten. I praksis mottar imidlertid Den katolske kirke en betydelig støtte fra staten, ettersom staten fra begynnelsen av 1900-tallet har overtatt eiendomsretten (og det økonomiske ansvaret) for alle eldre kirkebygg, og formelt sett "låner" disse ut til Den katolske kirke. Det framkommer både i grunnloven og andre lover at prinsippet om laïcité også stiller krav til sikring av den enkeltes religions- og samvittighetsfrihet, retten til å uttrykke sin overbevisning. Både akademiske eksperter og politikere understreker videre at laïcité- prinsippet inkluderer en vektlegging av prinsippet om likebehandling på grunnlag av religion, både i forhold til enkeltmennesker og grupper (Stasi kommisjonens rapport 2003). Som juridisk prinsipp gir dermed ikke laïcité- prinsippet klar føring i forhold til et forbud mot at elever uttrykker sin religiøse identitet i skolen. Tvert i mot vil vektleggingen av den enkeltes samvittighets- og religionsfrihet tale mot et slikt forbud. Men som Chirac sa 17. desember: "Vi kan ikke tolerere at religionsfriheten brukes som påskudd for å undergrave republikkens lover og prinsipper".

(Nå kommer vi over i den mer subjektive delen av oppgaven)

En stat basert på liberale prinsipper bør nettopp verne om de grunnleggende menneskerettigheter, herunder religions- og livssynsfriheten. Denne menneskerettigheten forutsetter ikke at religiøse uttrykk utestenges fra det offentlige, men innebærer tvert imot at det gis rom for det mangfold som menneskerettighetene har til hensikt å verne om. Forbudet vil kunne virke mot sin hensikt, fordi skautet har så mange forskjellige betydninger, både for dem som bruker det, og for omgivelsene deres. Døtre av foreldre som tvinger dem til å bære hijab, vil sannsynligvis trekkes ut av de offentlige skolene og sendes til religiøse institusjoner. De vil kanskje bli giftet bort i ung alder til menn som foreldrene har plukket ut, og kanskje får de flere barn før de er fylt 30. Et slikt resultat kan neppe anses som ønskelig av dem som ønsker større frihet for kvinner. Dersom jenter med slik bakgrunn skal få en større mulighet til å bestemme over sin egen fremtid, er utdanning i en bredere kulturell sammenheng en bedre løsning.

Andre kan se på hijaben som et tegn på etnisk identitet og selvhevdelse i et samfunn der muslimer utgjør en stor andel av de fattige og utstøtte. Mange muslimske kvinner vil kanskje være uenig i at kvinnefrigjøring består i å gå med miniskjørt, eller å vise navlen, uten dermed å være mot større rettigheter for kvinner.

Forbud av hijab vil neppe bedre situasjonen for flertallet av de som bærer skaut. Jenter som har gått med hijab og blitt utvist, har fått liten eller ingen hjelp fra utdanningsmyndighetene, og ser dermed til privatskoler. Mange blir utsatt for press fra familie eller nærmiljø til å bære hijab, og da kommer disse jentene i en dyp rollekonflikt som vanskelig lar seg løses.

Det er per i dag kun en muslimsk privatskole, mens det finnes en rekke katolske privatskoler der også en del muslimske elever går. I disse privatskolene er det stor liberalitet med hensyn til å uttrykke sin religiøse tilhørighet, både for kristne og andre grupper. Utvikling i retning av flere muslimske privatskoler vil ødelegge prinsippet om bedre integrasjon, det vil heller føre til segregasjon.

Det var ingen tendenser i skolen som tydet på at det var nødvendig å sette inn denne typen tiltak. Utdanningsdepartementet kunne i april 2003 opplyse at antall vanskelige saker i skolen knyttet til hijab de siste årene var halvert.

Det hevdes at å bære hijab er kvinneundertrykkende. Human Rights Service hevder at skautet er et hinder for likestilling. Men er det slik?

I enkelte land, for eksempel Iran og Saudi-Arabia, er slør påbudt. Det er klart at for de kvinner som ikke ønsker å bære slør, er dette undertrykkende. Men man skal likevel ikke glemme at mange kvinner, også i disse landene, ønsker å bære slør. Å hevde at sløret fungerer undertrykkende for dem, innebærer å gå imot deres oppfatninger. Hvis frigjøring defineres som kvinners rett til selv å bestemme over egen kropp, blir det paradoksalt å kreve at de først avlæres egne ønsker.

Men har folk rett til å bære religionspålagte symboler?

La oss ta en titt på menneskerettighetene.

I artikkel 18 i Internasjonal konvensjon om sivile og politiske rettigheter heter det:

1. Enhver skal ha rett til tankefrihet, samvittighetsfrihet og religionsfrihet. Denne rett skal omfatte frihet til å bekjenne seg til eller anta en religion eller tro etter eget valg, og frihet til alene eller sammen med andre, offentlig eller privat, å utøve sin religion eller tro gjennom gudstjeneste, iakttakelse av religiøse skikker, andaktsøvelser og undervisning.
2. Ingen må utsettes for tvang som vil kunne innskrenke hans frihet til å bekjenne seg til eller å anta en religion eller tro etter eget valg.
3. Friheten til å utøve en religion eller tro skal ikke være gjenstand for andre begrensninger enn slike som er foreskrevet i lov og som er nødvendig for å beskytte den offentlige sikkerhet, orden, helse eller moral, eller andres grunnleggende rettigheter og friheter.
4. Konvensjonspartene forplikter seg til å respektere foreldres, og i tilfelle vergers, frihet til å sørge for sine barns religiøse og moralske oppdragelse i samsvar med deres egen overbevisning.

Artikkel 4:

1. I tilfelle av offentlig kunngjort nødstilstand som truer nasjonens liv, kan konvensjonspartene ta forholdsregler som avviker fra deres forpliktelser etter denne konvensjon, i den utstrekning det er strengt nødvendig på grunn av forholdene, og under forutsetning av at disse forholdsregler ikke er i strid med deres øvrige forpliktelser etter

folkeretten, og ikke innebærer forskjellsbehandling bare på grunn av rase, hudfarge, kjønn, språk, religion eller sosial opprinnelse.

2. Ingen avvikelse fra artiklene 6, 7, 8 (paragraf 1 og 2), 11, 15, 16 og 18 kan gjøres med hjemmel i bestemmelsen i foregående paragraf.

Artikkel 4 fastslår at trosfrihetsbestemmelsene i artikkel 18 har status av regel som ikke kan fravikes. Disse rangeres høyt innenfor systemet av menneskerettslige prinsipper og regler. Etter artikkel 18 (1) kan det tolkes uavviselig at folk etter menneskerettighetene har rett til å bære bestemte typer klesplagg, smykker eller effekter i det offentlige rom. Dette vernes dersom de selv mener deres religion påbyr dem å bære visse "religionspålagte effekter" enten de befinner seg "alene eller sammen med andre, offentlig eller privat". At friheten til å praktisere egne religiøse skikker ikke kan fravikes i unntakssituasjoner, betyr ikke at det ikke finnes begrensinger for hvilke skikker et samfunn må akseptere etter menneskerettighetene. Artikkel 18 åpner for to forståelige begrensninger: For det første kan "religionspålagte effekter" diskuteres. For det andre kan visse "religionspålagte effekter" rammes av begrensningene i artikkel 18 (3).

Hijab kan også berøre ytringsfriheten og retten til respekt for privatliv, alene eller kombinert med diskriminering. Artikkel 14 i EMK – forbud mot diskriminering:

Utøvelsen av de rettigheter og friheter som er fastlagt i denne konvensjonen skal bli sikret uten diskriminering på noe grunnlag slik som kjønn, rase, språk, religion, politisk eller annen oppfatning, nasjonal eller sosial opprinnelse, tilknytning til en nasjonal minoritet, eiendom, fødsel eller annen status.

Det er flere aktuelle tilnærminger her. Når lovene om ikke formelt, men i realiteten rammer enkeltgrupper, kalles det indirekte diskriminering. Det franske lovforbudet, hvor muslimer rammes hardere enn andre grupper, inneholder indirekte diskriminering.

Ytringsfrihet kan også komme til uttrykk når det er snakk om et slikt lovforbud. Ytringer i form av klesdrakt, vernes av EMK artikkel 10:

1. Enhver har rett til ytringsfrihet. Denne rett skal omfatte frihet til å ha meninger og til å motta og meddele opplysninger og ideer uten inngrep av offentlige myndigheter og uten hensyn til grenser. Denne artikkel skal ikke hindre stater fra å kreve lisensiering av kringkasting, fjernsyn eller kinoforetak.

2. Fordi utøvelsen av disse friheter medfører plikter og ansvar, kan den bli undergitt slike formregler, vilkår, innskrenkninger eller straffer som er foreskrevet ved lov og som er nødvendige i et demokratisk samfunn av hensyn til nasjonale sikkerhet, territoriale integritet eller offentlig trygghet, for å forebygge uorden eller kriminalitet, for å beskytte helse eller moral, for å verne andres omdømme eller rettigheter, for å forebygge at fortrolige opplysninger blir røpet, eller for å bevare domstolenes autoritet og upartiskhet.

Altså, dersom ei muslimsk jente vil uttrykke seg som muslim ved å gå med hijab, har hun støtte fra ytrings- og religionsfriheten. Og dersom du støtter en politisk sak, for eksempel ved at du går med palestinasjerf eller hijab for å støtte Palestina, er du vernet av EMK artikkel 10.

Retten til respekt for sitt privatliv inngår også i saken om å bære hijab. Denne rettigheten er nedfelt i EMK artikkel 8:

1. Enhver har retten til respekt for sitt privatliv og familieliv, sitt hjem og korrespondanse.
2. Det skal ikke skje noe inngrep av offentlig myndighet i utøvelsen av denne rettighet unntatt når dette er i samsvar med loven og er nødvendig i et demokratisk samfunn av hensyn til den nasjonale sikkerhet, offentlige trygghet eller landets økonomiske velferd, for å forebygge uorden eller kriminalitet, for å beskytte helse eller moral, eller for å beskytte andres rettigheter.

Artikkelen beretter altså at klesdrakten er en del av ens privatliv, og at skolejenter som alle andre, i utgangspunktet kan kle seg som de vil. Det skal altså ikke spille noen rolle om du går med korte miniskjørt, dype utringninger eller hijab. Så lenge den enkelte selv ønsker å gå med klærne, kanskje fordi de er fine, moderne eller praktiske, så er det nok. Da trenger man ingen øvrig beskyttelse.

Forbudet er i strid med hva den franske revolusjon skulle målbære. Håndteringen av hijab krever refleksjon over de idealene om likeverd og toleranse som kan tjene som et felles verdigrunnlag oss i mellom – spesielt når det gjelder kvinner og annerledes troende.

Det er ikke god politikk å forby religiøse symboler på skolen. Et universelt forbud gir assosiasjoner til nettopp den fundamentalismen man ønsker å bekjempe.

Kilder:

[Http://www.uio.no/evu/tekstarkiv](http://www.uio.no/evu/tekstarkiv)

[Http://www.dagbladet.no](http://www.dagbladet.no)

[Http://www.lovdatab.no](http://www.lovdatab.no)

Hijab i Norge – Njål Høstmælingen